

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра соціології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

Головко

«__» «__» 2022 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ**

рівень вищої освіти другий (магістерський) рівень вищої освіти
галузь знань 05 – соціальні та поведінкові науки
спеціальність 054 – соціологія
освітня програма «Соціальні технології», «Соціальний менеджмент»
спеціалізація _____
вид дисципліни обов'язкова
факультет соціологічний

2022/2023 навчальний рік

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою соціологічного факультету
29 серпня 2022 року, протокол № 8

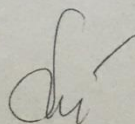
РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Сокурянська Людмила Георгіївна – доктор соціологічних наук, професор,
в.о. завідувачки кафедри соціології

Програму схвалено на засіданні кафедри соціології

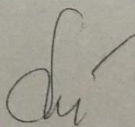
Протокол № 15 від 14 червня 2022 року

В.о. завідувачки кафедри соціології

Людмила СОКУРЯНСЬКА

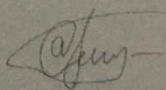
Програму погоджено з гарантом освітньої програми «Соціальні технології»
Гарант освітньої програми
«Соціальні технології»

Людмила СОКУРЯНСЬКА

Програму погоджено з гарантом освітньої програми «Соціальний менеджмент»

Гарант освітньої програми
«Соціальний менеджмент»

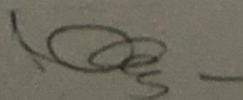

Олександр ГОЛШКОВ

Програму погоджено з науково-методичною комісією соціологічного факультету

Протокол № 10 від 21 червня 2022 року

Голова науково-методичної комісії

Юлія СОРОКА

ВСТУП

Програму педагогічної практики складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 054 – соціологія.

Практика є обов'язковим компонентом програми підготовки фахівців із вищою освітою. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення заради одержання необхідного обсягу практичних знань і умінь відповідно до стандартів освіти.

Педагогічна практика передбачає:

- одержання й закріплення на практиці теоретичних знань та умінь відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня;
- встановлення органічного зв'язку теоретичних знань з практичними вміннями та навичками;
- надання можливості для самостійної педагогічної діяльності студентів, вияву їхнього творчого потенціалу;
- зв'язок навчання з науково-дослідницькою роботою, професійною освітою, самоосвітою.

Педагогічна практика студентів вищих навчальних закладів посідає важливе місце в системі професійної підготовки як органічна частина навчального процесу. Під час практики студенти вчаться самостійно й творчо застосовувати теоретичні знання, оволодівають уміннями та формують навички навчально-виховної роботи. У ході практики створюються умови для синтезування набутих знань з соціології, психології, педагогіки, соціальної психології, логіки. Поряд із застосуванням теоретичних знань під час педагогічної практики студенти мають продемонструвати знання, вміння та навички щодо методики викладання соціогуманітарних дисциплін.

1. Опис педагогічної практики

1.1. Мета педагогічної практики

Мета педагогічної практики – надати студентам можливість отримати досвід педагогічної/викладацької роботи в закладах освіти, а також закріпити теоретичні та певні практичні навички, що були здобуті ними у процесі опанування навчальними дисциплінами в галузі соціогуманітарних наук.

1.2. Основні завдання педагогічної практики:

– ознайомитися з особливостями організації освітнього процесу, зокрема викладання курсів соціогуманітарного циклу (методи викладання та оцінювання знань, способи удосконалення знань та навичок викладацької роботи);

- відвідати навчальні заняття викладача – керівника практики;
- ознайомитись з системою викладання, методикою та формами педагогічної роботи;
- опанувати спеціальну літературу з питань методики викладання, дидактики тощо;
- закріпити і розширити знання, вміння та навички самостійної роботи з аудиторією у процесі викладання соціогуманітарних дисциплін
- ознайомитись з системою викладання, методами та формами, що використовуються викладачами навчального закладу/факультету в роботі зі студентами, з методичними матеріалами, які використовуються в навчальному закладі;
- використовувати на практиці теоретичні знання та певні практичні навички, що були здобуті студентами у процесі вивчення навчальних курсів за обраною спеціальністю під час навчання в університеті;
- засвоїти технології проведення лекційних та семінарських занять з дисциплін соціогуманітарного, в тому числі соціологічного, профілю;
- підготувати та провести самостійне пробне та залікове заняття;
- одержати уявлення про місце соціолога на сучасному педагогічному ринку праці, а також про вимоги, що пред'являються до професійних, зокрема педагогічних, якостей викладача суспільних дисциплін.

Під час проходження педагогічної практики студенти повинні оволодіти основними навичками щодо реалізації педагогічних та соціально-комунікативних технологій у практиці викладання соціогуманітарних, зокрема соціологічних, дисциплін в умовах сучасних ЗВО.

1.3. Характеристика педагогічної практики:

Кількість кредитів:

Денна форма навчання	Заочна форма навчання
5	5

Загальна кількість годин:

Денна форма навчання	Заочна форма навчання
150	150

Нормативний модуль. Семестр: 2 (3 тижні без відриву від навчального процесу)

Денна форма навчання	Заочна форма навчання
ОПП «Соціальні технології» 07.02.2023-27.02.2023	ОПП «Соціальні технології» 02.05.2023-22.05.2023
ОПП «Соціальний менеджмент»	ОПП «Соціальний менеджмент»

07.02.2023-27.02.2023	02.05.2023-22.05.2023
-----------------------	-----------------------

Вид контролю: залік

1.4. Заплановані результати практики (рівень знань, умінь, навичок, яких студенти мають досягти на кожному етапі практики).

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, Освітнього стандарту спеціальності 054 – «Соціологія» за другим (магістерським) рівнем вищої освіти (затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 05.01.2021 № 14), студенти повинні набути такі результати навчання.

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні завдання та проблеми в галузі соціології, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням релевантної теорії та методології.

Загальні компетентності:

ЗК 01. Здатність до абстрактного та конкретного мислення, аналізу та синтезу

ЗК 02. Здатність працювати автономно

ЗК 03. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності)

ЗК 04. Здатність працювати в міжнародному контексті

ЗК 05. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт

ЗК 06. Здатність приймати обґрунтовані рішення

ЗК 07. Здатність до аргументованого представлення власної думки, компетентної та толерантної дискусії з її опонентами

ЗК 08. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми

ЗК 09. Усвідомлення проблематики рівних можливостей у суспільстві, зокрема її гендерних, расових, вікових аспектів

ЗК 10. Усвідомлення культурного розмаїття суспільств і викликів взаємодії в міжкультурному контексті

ЗК 11. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій

Загальні компетентності

ЗК 12. Здатність до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел

Фахові компетентності:

СК 01. Здатність аналізувати соціальні явища і процеси

СК 02. Здатність виявляти, діагностувати та інтерпретувати соціальні проблеми українського суспільства та світової спільноти

СК 03. Здатність проєктувати і виконувати соціологічні дослідження, розробляти й обґрунтовувати їхню методологію

СК 04. Здатність збирати та аналізувати емпіричні дані з використанням сучасних методів соціологічних досліджень

Фахові компетентності

- СК 05. Здатність обговорювати результати соціологічних досліджень та проєктів українською та іноземною мовами
- СК 06. Здатність дотримуватися у своїй діяльності норм професійної етики соціолога та керуватися загальнолюдськими цінностями
- СК 07. Здатність розробляти та оцінювати соціальні проєкти і програми.
- СК 08. Здатність співпрацювати з європейськими та євроатлантичними інституціями
- СК 09. Здатність здійснювати педагогічну та/або науково-педагогічну діяльність у закладах освіти
- СК 10. Здатність знайти соціальні дані у відкритому доступі, здійснити їхнє змістовне структурування й узагальнення
- СК 11. Здатність проаналізувати, представити та проінтерпретувати числові й нечислові соціальні дані
- СК 12. Усвідомлення відмінностей поміж ключовими соціологічними парадигмами

Програмні результати навчання:

- ПР 01. Аналізувати соціальні явища і процеси, використовуючи емпіричні дані та сучасні концепції і теорії соціології
- ПР 02. Здійснювати діагностику та інтерпретацію соціальних проблем українського суспільства та світової спільноти, причини їхнього виникнення та наслідки
- ПР 03. Розробляти і реалізовувати соціальні та міждисциплінарні проєкти з урахуванням соціальних, економічних, правових, екологічних та інших аспектів суспільного життя
- ПР 04. Застосовувати наукові знання, соціологічні та статистичні методи, цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язування складних задач соціології та суміжних галузей знань
- ПР 05. Здійснювати пошук, аналізувати та оцінювати необхідну інформацію в науковій літературі, банках даних та інших джерелах.
- ПР 06. Вільно спілкуватись усно і письмово українською мовою та однією з іноземних мов при обговоренні професійних питань, досліджень та інновацій у сфері соціології та суміжних наук, у тому числі в контексті співпраці з європейськими та євроатлантичними інституціями
- ПР 07. Вирішувати етичні дилеми відповідно до норм професійної етики соціолога та загальнолюдських цінностей
- ПР 08. Зрозуміло і недвозначно доносити знання, власні висновки та аргументацію з питань соціології та суміжних галузей знань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються
- ПР 09. Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері соціології, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки
- ПР 10. Здійснювати системний аналіз діяльності організації, інтерпретувати результати й надавати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення її функціонування

ПР 11. Здійснювати оцінювання соціальних програм та проектів, визначати їхню ефективність/результативність, надавати рекомендації щодо їхнього вдосконалення

ПР 12. Аналізувати та вирішувати соціальні проблеми шляхом налагодження взаємодії із представниками бізнесу, органів державного управління та громадськістю

ПР 13. Знати категорії та концепції сучасної методики організації навчального процесу

ПР 14. Вміти застосовувати сучасні методи у викладацькій діяльності у ЗВО.

2. Зміст та організація проведення педагогічної практики

2.1. Загальна організація практики та навчально-методичне керівництво забезпечується кафедрою соціології.

Загальне керівництво практикою здійснює відповідальний за педагогічну практику. Завдання керівника практики полягає у керівництві діяльністю студентів, забезпеченні студентам можливості виконувати план і завдання педагогічної практики, успішно контактувати з кураторами-керівниками на місці практики; забезпеченні зразками звітної документації, забезпеченні контролю засвоєння студентами навичок, отриманих під час практики.

Керівник практики від кафедри

- видає студентам індивідуальні завдання на практику;
- надає методичну допомогу студентам під час виконання ними індивідуальних завдань;
- проводить консультації;
- приймає захист звітів про практику у складі комісії, на підставі чого оцінює результати практики студентів.

Педагогічна практика проводиться без відриву від навчального процесу.

Термін практики - **3 тижні**

В умовах воєнного стану педагогічна практика може проводитися виключно в дистанційному режимі.

Загальне керівництво практикою здійснюється викладачем кафедри соціології соціологічного факультету.

Перед початком практики кафедра проводить *установчу конференцію*, яка присвячується ознайомленню студентів з програмою та порядком проходження практики, правами та обов'язками студентів.

Зі студентами в обов'язковому порядку проводиться *інструктаж з охорони праці в галузі* за Інструкціями з охорони праці № 55, 94, на якому пояснюються правила їхньої поведінки під час перебування на практиці, техніки безпеки, безпеки життєдіяльності, виробничої санітарії та внутрішнього трудового розпорядку бази практики, порядок отримання документації та матеріалів.

Студент, який не пройшов інструктаж з охорони праці, до проходження педагогічної практики не допускається.

Студент при проходженні практики *зобов'язаний*:

- виконувати завдання, передбачені програмою практики;
- підкорятися чинним у ЗВО правилам внутрішнього розпорядку;
- вивчити і суворо дотримуватися правил охорони праці та техніки безпеки.

З моменту зарахування студентів практикантами на них поширюються правила охорони праці та внутрішнього розпорядку, що діють в освітньому закладі.

Для обліку виконаної роботи практикант веде *щоденник*, де фіксується його робота за кожний день практики.

За підсумками проходження практики проводиться підсумкова конференція, до якої студенти готують *звіт і щоденник практики*. Практикант повинен надати *повідомлення про прибуття на практику* та *характеристику* з оцінкою своєї діяльності, складену безпосереднім керівником практики в організації.

Специфікою даної практики є можливість її проходження студентами. Студенту пропонується індивідуальне завдання, з описом задач і цілей практики і обсяг роботи, який студент повинен виконати під час практики під керівництвом керівника за місцем проходження практики.

Педагогічна практика студента оцінюється за дворівневою системою й враховується нарівні з іншими дисциплінами навчального плану.

Студент, який не виконав план практики, одержав негативну характеристику або незадовільну оцінку під час захисту звіту, вважається таким, що не виконав навчальний план.

Студенту, який не виконав план практики, у встановленому порядку надається право повторного проходження практики в терміни, визначені деканом факультету.

3. Вимоги до баз педагогічної практики

Основною базою педагогічної практики у ЗВО є Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, зокрема кафедри соціологічного факультету: кафедра соціології, кафедра політичної соціології, кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій, кафедра соціології управління та соціальної роботи, кафедра методів соціологічних досліджень, кафедра медіакомунікацій). Також базами педагогічної практики можуть бути інші соціогуманітарні факультети ХНУ імені В. Н. Каразіна та ЗВО м. Харкова, якщо з ними укладено угоду на проведення практики.

Керівництво практикою на кафедрі соціології здійснюється *викладачами-керівниками магістерських робіт (у ХНУ)*, викладачами інших ЗВО, зазначених в угодах про проходження практики, заявці на проходження практики.

4. Індивідуальні завдання з практики (у разі потреби)

Індивідуальне завдання студентам, які проходять педагогічну практику, не надається.

4. Календарний план проходження практики

	Найменування окремих видів роботи	К-ть днів	К-ть студентів
1.	Установча конференція. Зустріч з куратором педпрактики від кафедри. Ознайомлення з цілями, завданнями та змістом педагогічної практики, з охороною праці при проходженні практики.	1	всі
2.	Прибуття на практику.	1	всі
3.	Початок педагогічної практики. Ознайомлення з розкладом керівника практики, складання особистого плану роботи	1	всі
4.	Проходження педагогічної практики за спеціалізацією згідно з програмою кафедри соціології	15	всі
5	Пробне заняття, обговорення та оцінка структури та змісту заняття (<i>час та місце проведення пробного заняття студент повинен повідомити куратору педпрактики</i>)	1	всі
6	Залікове заняття, обговорення та оцінка структури та змісту заняття (<i>час та місце проведення залікового заняття студент повинен повідомити куратору педпрактики</i>)	1	всі
7.	Завершення практики. Написання щоденника та звіту за підсумками педагогічної практики.	1	всі
8.	Підсумкова конференція. Представлення щоденників та звітування за результатами практики.	1	всі

5. Вимоги до звіту про педагогічну практику

Після закінчення практики студент протягом тижня подає на факультет звітну документацію:

1. Повідомлення про прибуття на практику та заявка про проходження підпрактики студентом у ЗВО (для студентів, які проходять практику за межами ХНУ імені В.Н. Каразіна)).
2. Щоденник педагогічної практики;
 - *Календарний графік* проходження практики;
 - *Робочі записи* під час практики (звіт);
 - *Відгук і оцінка* роботи студента на практиці (характеристика від куратора-керівника);
 - *Відгук осіб*, які перевіряли проходження практики (відгук колеги-студента на залікову лекцію студента-практиканта);
 - *Висновок керівника практики* від ЗВО про проходження практики.
3. Матеріали до залікового завдання (план та конспект лекції, використана література, контроль знань аудиторії, матеріали презентації тощо).
4. *Рецензія* на залікову лекцію колеги-студента.

Порядок написання та оформлення звіту з практики. Загальна форма звітності студента за практику – письмовий звіт, підписаний і оцінений безпосереднім керівником магістерської роботи. Звіт складається протягом накопичення матеріалу й остаточно оформлюється наприкінці практики. Уся документація подається для перевірки керівникові практики від кафедри.

На підставі аналізу звітної документації студент-практикант одержує заключну оцінку з педагогічної практики зі спеціальності. Оцінка відображає якість проведеної практикантом роботи за усіма її змістовними частинами.

6. Підведення підсумків педагогічної практики

6.1. Після завершення педагогічної практики студенти звітують про виконання програми та індивідуального завдання.

Форма звітності студента за практику – це подання звіту, підписаного й оціненого керівником бази практики в друкованому або в електронному вигляді.

Звіт разом з іншими документами, що передбачені робочою програмою практики (щоденник практики, характеристика та ін.), подається на рецензування керівнику практики від кафедри (груповому керівнику практики). Після доопрацювання та остаточно погодження з керівником практики від кафедри (груповим керівником) звіт у друкованому або електронному вигляді подається на захист.

Звіт має містити відомості про виконання студентом усіх розділів програми практики та індивідуального завдання, висновки і пропозиції, список

використаної літератури тощо. Звіт оформлюється за вимогами, які встановлюються робочою програмою практики та методичними рекомендаціями відповідної кафедри.

6.2. Звіт захищається студентом у комісії, що призначається завідувачем кафедри. До складу комісії можуть входити: керівник практики від факультету, керівник практики від кафедри (груповий керівник), керівник практики від бази практики (у разі можливості) та інші.

Комісія здійснює оцінювання результатів практики студентів за дворівневою або чотирирівневою шкалою оцінювання у терміни, встановлені відповідним наказом про проведення практики.

Оцінювання результатів практики відбувається відповідно до принципів та критеріїв, передбачених робочою програмою практики.

6.3. Студента, який не виконав програму практики, відраховують з Університету.

6.4. Підсумки практики обговорюються на засіданні кафедри, а також розглядаються на засіданні вченої ради факультету.

6.5. За результатами практики керівник практики від факультету надає звіт з пропозиціями щодо вдосконалення її організації завідувачу педагогічної практики Центру розвитку кар'єри Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (у строк, установлений наказом проректора з науково-педагогічної роботи).

7. Критерії оцінювання результатів педагогічної практики

90-100 балів – звіт та щоденник практики представлено вчасно; всі питання у звіті розкрито повністю, логічно; індивідуальне завдання виконано на високому рівні; захист звіту без зауважень; характеристика від керівника практики відмінна; немає зауважень до оформлення документів та додатків; студент продемонстрував високий рівень знань та практичних навичок.

80-89 балів - звіт та щоденник представлено вчасно; виконано всі завдання, але мають місце незначні помилки і зауваження; індивідуальне завдання виконано на достатньо високому рівні, до захисту немає суттєвих зауважень, характеристика практиканта від керівника практики позитивна; студент аргументовано викладає матеріал; практично немає зауважень до оформлення документів та додатків; студент продемонстрував гарні знання та практичні навички.

70-79 балів — звіт та щоденник представлено невчасно; у звіті розкрито більшість питань; індивідуальне завдання виконано, але з окремими помилками і недоліками; оформлення і захист звіту на достатньо високому рівні; до оформлення та змісту додатків зауважень в цілому немає; характеристику керівника практики студент одержав позитивну.

60-69 балів - звіт та щоденник практики представлено невчасно; при відповідях на питання практичного характеру були неточності; знаннях; більшість завдань

у звіті не розкрито, виконання індивідуального завдання носить формальний характер; звіт і щоденник оформлені недбало; є зауваження до оформлення та змісту додатків; характеристика від керівника практики в цілому задовільна.

50-59 балів - звіт та щоденник представлено невчасно; студент непереконливо відповідав на питання; всі завдання виконано формально, звіт і щоденник практики оформлені недбало; є зауваження до оформлення та змісту додатків; при захисті звіту студент не продемонстрував знання, вміння та навички, необхідні для майбутньої діяльності; характеристика від керівника практики задовільна.

1-49 балів - звіт та щоденник не представлено, або представлено невчасно; документи не відповідають змісту, завданням практики; є суттєві зауваження до оформлення та змісту документів і додатків; студент майже не орієнтується у звіті; практичні навички та компетенції не сформовані.

8. Методи контролю та схема нарахування балів

Методами контролю є : перевірка керівником практики наданих магістрантом матеріалів: плану-конспекту пробного та залікового заняття, а також звітної документації; присутність керівника на пробному і заліковому заняттях практиканта.

Сумарна оцінка за педагогічну практику виставляється за такою схемою:

Поточний контроль та самостійна робота				Залік (виступ на підсумковій конференції)	Сума
Пробне заняття	Залікове заняття	Написання щоденника та звіту	Разом		
20	20	20	60	40	100

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за всі види діяльності протягом практики	Оцінка для дворівневої шкали оцінювання
90–100	зараховано
70–89	
50–69	
1–49	не зараховано

9. Рекомендована література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти в Україні. Історія. Теорія. Київ, 1998.

2. Зоська Я., Стаднік А., Євсєєва К. Методика викладання соціологічних дисциплін для студентів спеціальності «231- Соціальна робота». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. №1(48).
3. Іванов А.Ю. Методична розробка «Впровадження інноваційних методів роботи на заняттях із соціології». Кривий Ріг : Криворізький технічний коледж. 2018.
4. Малахова Ж. Д. Методи викладання соціології : навч.-метод. посіб. Запоріжжя, 2001.
5. Малес Л.В. Методика викладання соціології у вищій школі. Робоча навчальна програма. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2017.
6. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / Авт. уклад. О.В. Малихін, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г.І. Матукова. Київ : КНТ, 2014. 260 с.
7. Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції : монографія (рукопис) / Б.А. Воронкова, М.А. Дебич, Н.М.Дем'яненко, Н.О. Дівінська та ін.]; За заг. ред. Г.В. Онкович. Київ, 2014. 326 с.
8. Яремчук С.С. Методика викладання соціології і соціально-гуманітарних дисциплін : навчальний посібник. Друге вид., перероблено і доповнено. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2016. 296 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Наказ Міністерства освіти України від 08 квітня 1993 року № 93 «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93#Text>
4. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 08.04.93 № 93 / Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>
5. Офіційний сайт Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. URL: <https://karazin.ua/>
6. Офіційний сайт соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. URL: <http://socio.karazin.ua/>
7. Положення про проведення практики студентів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Харків, 2022.
8. Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових та навчальних працях працівників і здобувачів вищої освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. URL: http://www.univer.kharkov.ua/docs/antiplagiat_nakaz_polozhennya.pdf
9. Що потрібно знати про плагіат: посібник з академічної грамотності та етики для «чайників» / Східноукраїнський фонд соціальних досліджень; укладач О. О. Гужва. 2012. <https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/7681>
10. Про особливості організації освітнього процесу в умовах воєнного стану URL: https://karazin.ua/storage/documents/564_OsQ11Fh9nh8sZQW86mYz8PUqx.pdf